Petrofyzika: hustoty a pórovitosť

motivácia: prečo musíme hovoriť o hustotách?

- určovanie a analýza hustôt sú úzko prepojené najmä s gravimetriou (zemské tiažové pole je modulované prítomnosťou hustotných nehomogenít v litosfére) a seizmikou / seizmológiou (rýchlosť šírenia seizmických vĺn závisí okrem pružnostných vlastností aj od hustoty), ale aj s ostatnými geofyzikálnymi metódami

Petrofyzika, hustoty

obsah prednášky:

- definície, jednotky, druhy hustôt
- metódy určovania hustôt
- hustoty minerálov
- hustoty hornín
- pórovitosť

hustoty

definícia:

hustota (špecifická hmotnosť) = hmotnosť jednotkového objemu látky

fyzikálne jednotky pre hustotu:

systém SI: $kg/m^3 = kg \cdot m^{-3}$

používané sú však násobky:

$1\ g \cdot cm^{-3} = 1\ kg \cdot dm^{-3} = 1\ Mg \cdot m^{-3} = 1\ t \cdot m^{-3} = 1000\ kg \cdot m^{-3}$

príklad : $2.75\ g \cdot cm^{-3} = 2750\ kg \cdot m^{-3}$ (fylit)

(priemerná hustota vrchnej časti zemskej kôry $\approx 2.67\ g \cdot cm^{-3}$)

(do pozornosti dávam vedecký článok:
Hinze, W.J., 2003: Bouguer reduction density, why 2.67?
Geophysics Vol.68, Nr.5, 1559-1560)

hustoty – vlastnosti, súvislosti

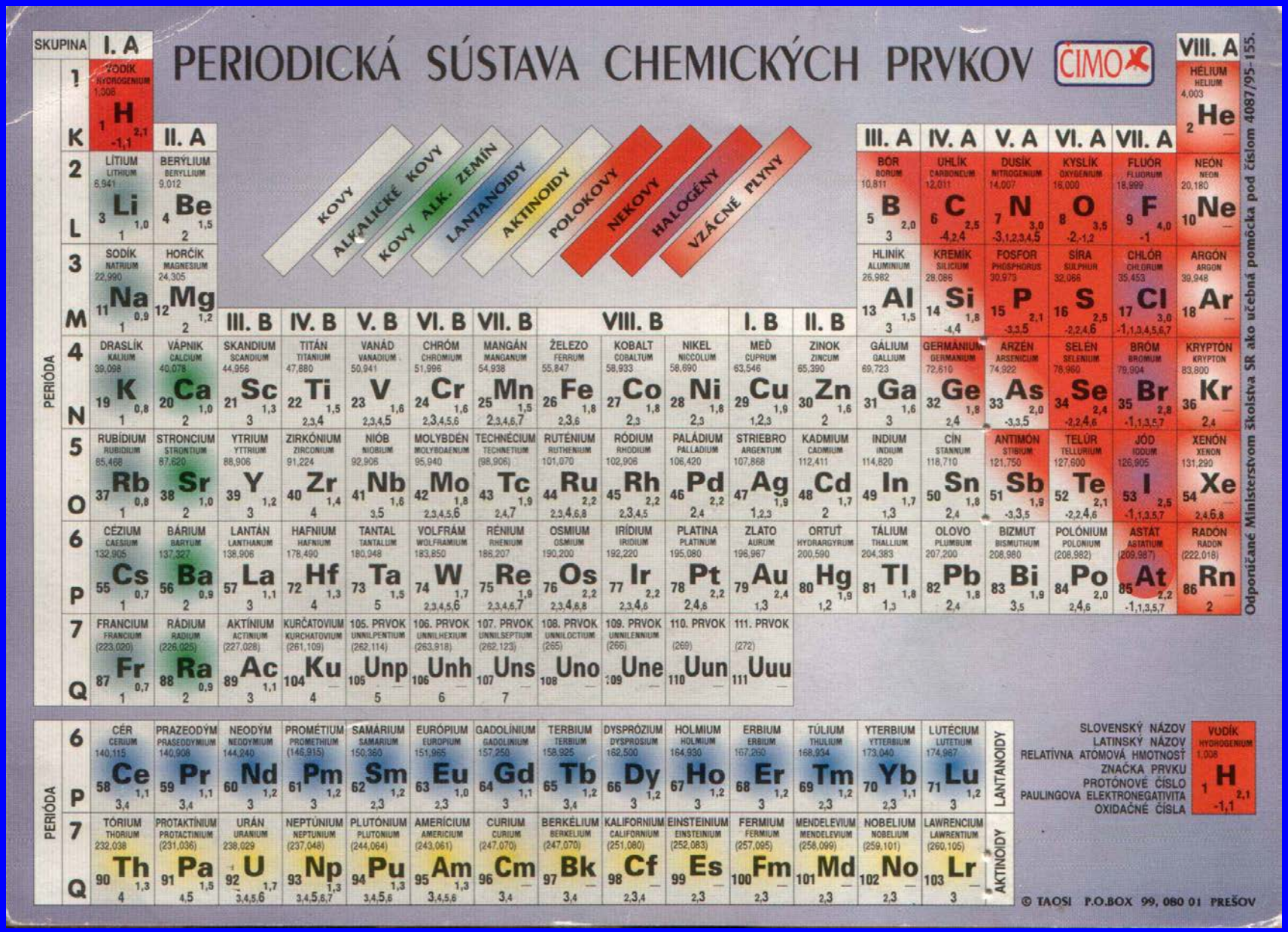

hustoty – vlastnosti, súvislosti

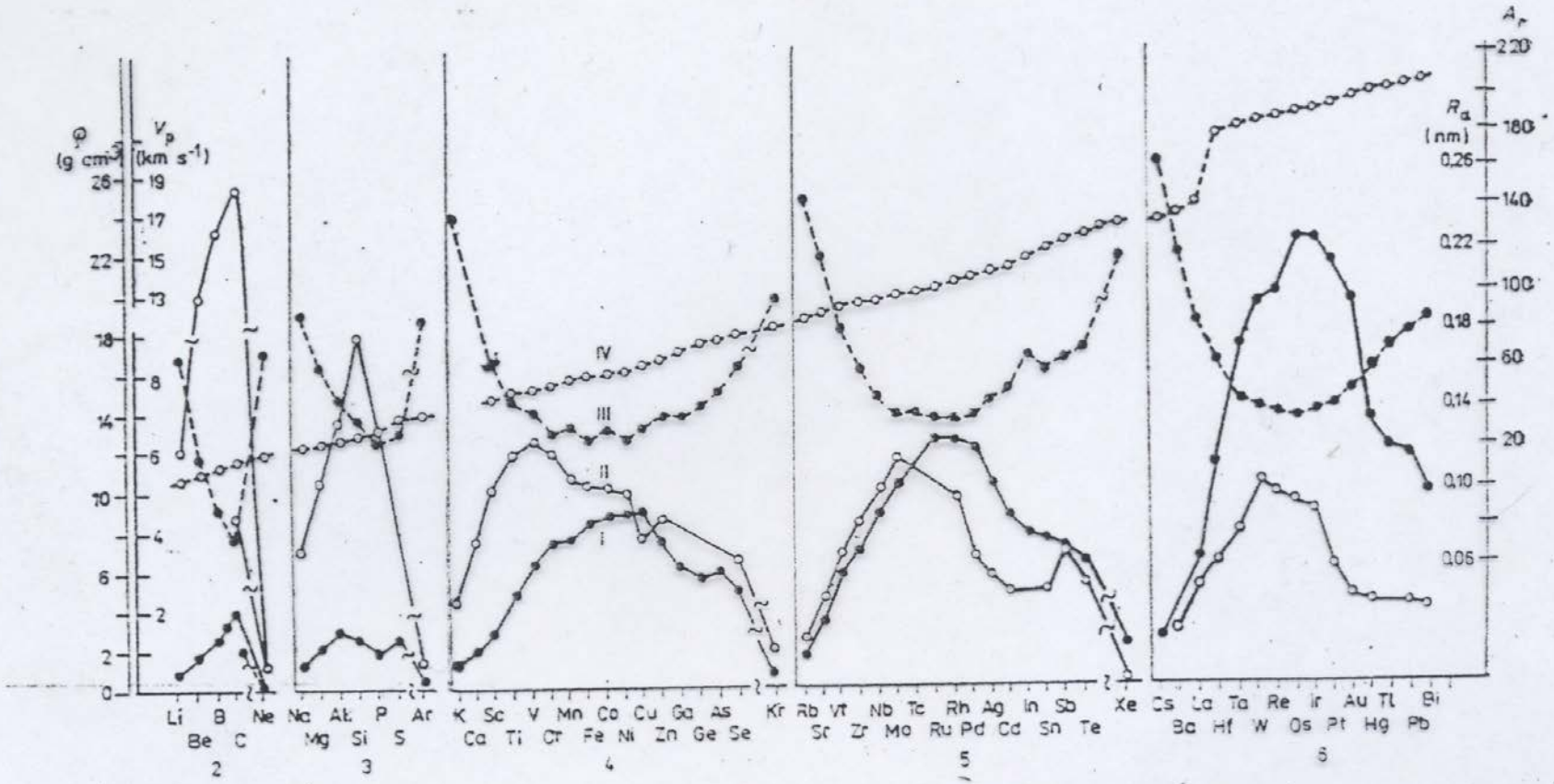

Obr. 2. Závislost fyzikálních vlastností chemických prvků na jejich postavení v periodické soustavě

I — hustota, II — rychlost šíření podélných vln, III — atomový poloměr, IV — poměrná atomová hmotnost; 2 až 6 — periody soustavy prvků (Dortman. Magid 1969)

hustoty (densities)

<u>fázy stavby horniny:</u>

rozpoznávame **tvrdú (pevnú)**, **kvapalnú** a **plynnú fázu** horniny,

s odpovedajúcimi hmotnosťami (m_{tv}, m_{kv} a m_{pl}) a objemami (V_{tv}, V_{kv}, V_{pl}),

<u>druhy hustôt:</u>

mineralogická hustota: $\rho_m = m_{tv} / V_{tv}$

(matrix density)

objemová hustota: $\rho_o = m_{tv} / (V_{tv}+V_{kv}+V_{pl})$

(suchej horniny) (dried sample density)

prirodzená hustota: $\rho_n = (m_{tv}+m_{kv}) / (V_{tv}+V_{kv}+V_{pl})$

(natural density or bulk density)

(pri nasýtení pórov a zanedbaní hmotnosti plynnej fázy)

pórovitosť

pórovitosť (koeficient pórovitosti, porosity)

s odpovedajúcimi objemami (V_{tv}, V_{kv}, V_{pl}):

pórovitosť:

$$\phi = (V_{pl} + V_{kv}) / (V_{tv} + V_{kv} + V_{pl})$$

koeficient pórovitosti:

$$k_p = (V_{pl} + V_{kv}) / / (V_{tv} + V_{kv} + V_{pl}) \cdot 100 \ [\%]$$

<u>pozn.:</u> platí zaujímavý vzťah: $\phi = 1 - \rho_o / \rho_m$

a ešte jeden: $\rho_n = \rho_m(1 - \phi) + \rho_{kv}\,\phi$

(kde ρ_{kv} je hustota kvapalnej fázy v póroch)

hustoty

<u>metódy určovania hustôt:</u>

- priame (laboratórne)

- nepriame (geofyzikálne):

<u>priame:</u> tzv. dvojité váženie, použitie denzitometra, použitie pyknometra

<u>nepriame:</u> výstupy zo seizmológie, seizmiky, gravimetrického modelovania, Nettletonova metóda v gravimetrii, výsledky vrtnej gravimetrie, γ-γ karotáž (rádiometrická vrtná metóda)

nepriame metódy určovania hustôt

zo seizmických dát:

- z teórie šírenia mechanických (seizmických) vĺn vyplýva, že ich rýchlosť (pozdĺžnych aj priečnych; P-vlny a S-vlny) súvisí s hustotou a elastickými parametrami

- viacej autorov zistilo (empiricky) závislosť medzi rýchlosťou pozdĺžnych vĺn a hustotou:

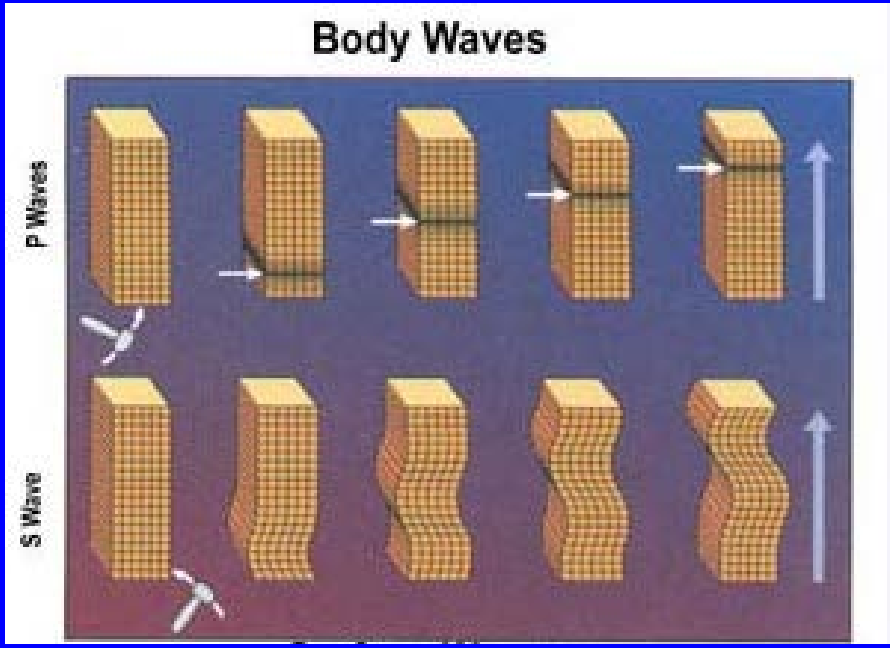

nepriame metódy určovania hustôt

zo seizmických dát – empirické závislosti:

hlavne pre sedimentárne horniny:

Nafe, Drake (1957)

Birch (1961)

Ludwig et al. (1970)

Gardner et al. (1974)

pre hlbinné horniny:

Lachenbruch, Morgan (1990)

Sobolev, Babeyko (1994)

Christensen, Mooney (1995)

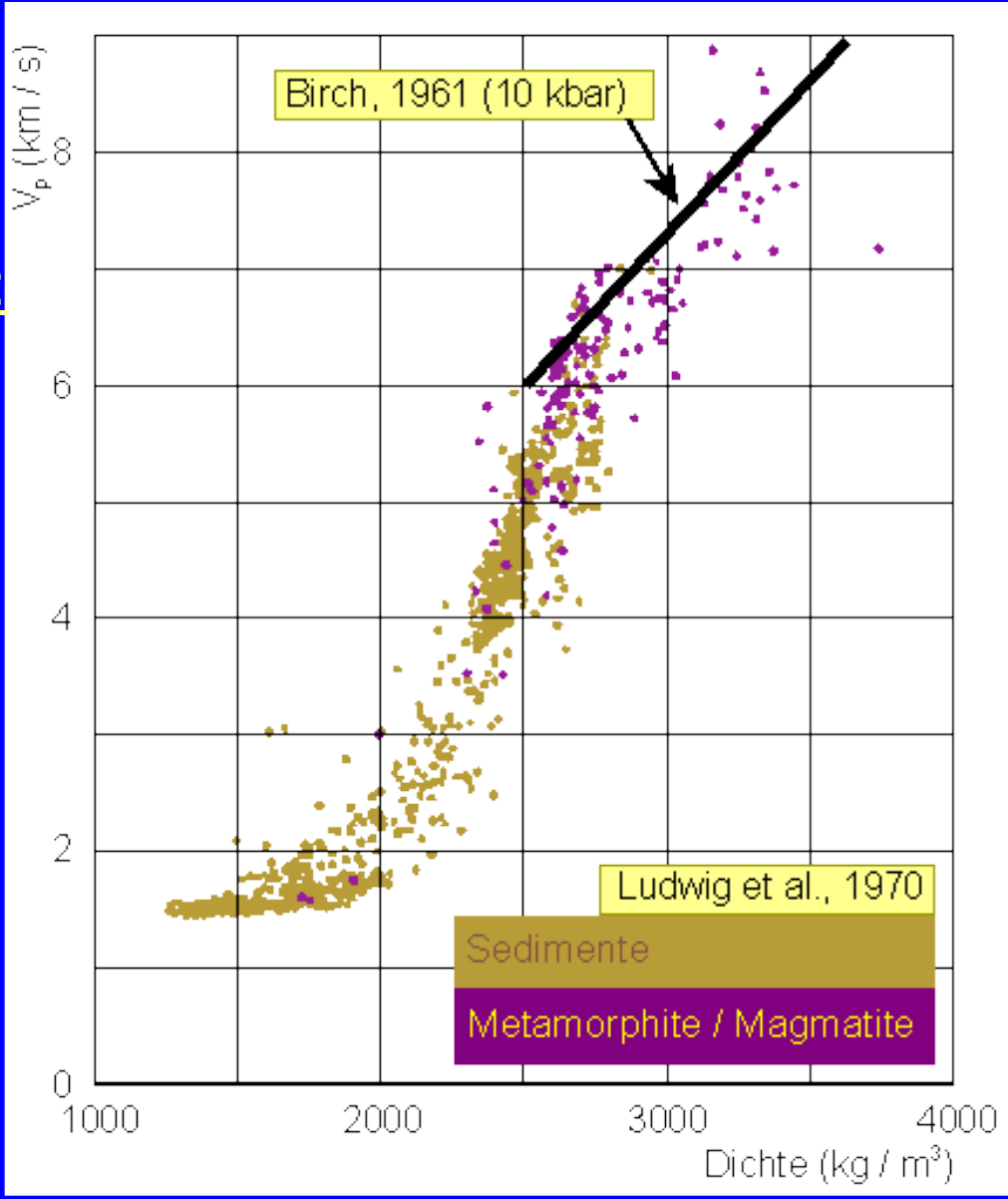

nepriame metódy určovania hustôt

zo seizmológie:

model rozvrstvenia zemského telesa:

- Bullenov model

- PREM (Dziewonski, Anderson, 1981)
  = Preliminary Earth Reference Model

- IASPEI model
  = International Association
  of Seismology and Physics
  of the Earth's Interior

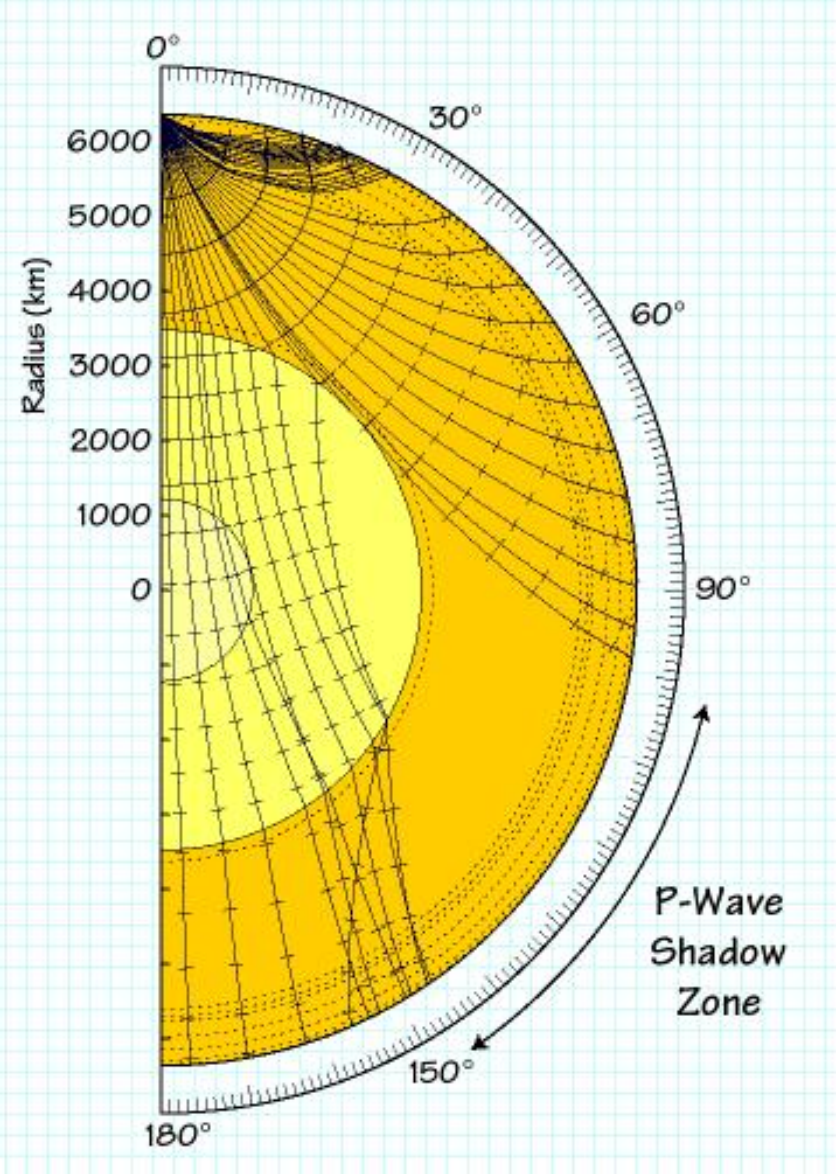

nepriame metódy určovania hustôt

horná hranica [km]	spodná hranica [km]	“horná” hustota [g.cm^{-3}]	“spodná” hustota [g.cm^{-3}]
0	30	2.76	2.82
30	80	3.32	3.36
80	800	3.87	4.30
800	2900	4.41	5.57
2900	6371	9.74	17.90

tzv. Bullenov model Zeme (70.roky 20.storočia)

nepriame metódy určovania hustôt

horná hranica [km]	spodná hranica [km]	“horná” hustota [g.cm^{-3}]	“spodná” hustota [g.cm^{-3}]
0	33	2.84	3.32
33	245	3.32	3.51
245	984	3.51	4.49
984	2000	4.49	5.06
2000	2700	5.06	5.4
2700	2886	5.4	5.69
2886	4000	9.95	11.39
4000	4560	11.39	11.87
4560	4710	11.87	12.3
4710	5160	12.3	12.74
5160	6378.137	12.74	13.03

Ochaba, Š. (1986)

nepriame metódy určovania hustôt

PREM model rozvrstvenia zemského telesa (zo seizmológie):

rýchlosť **hustota**

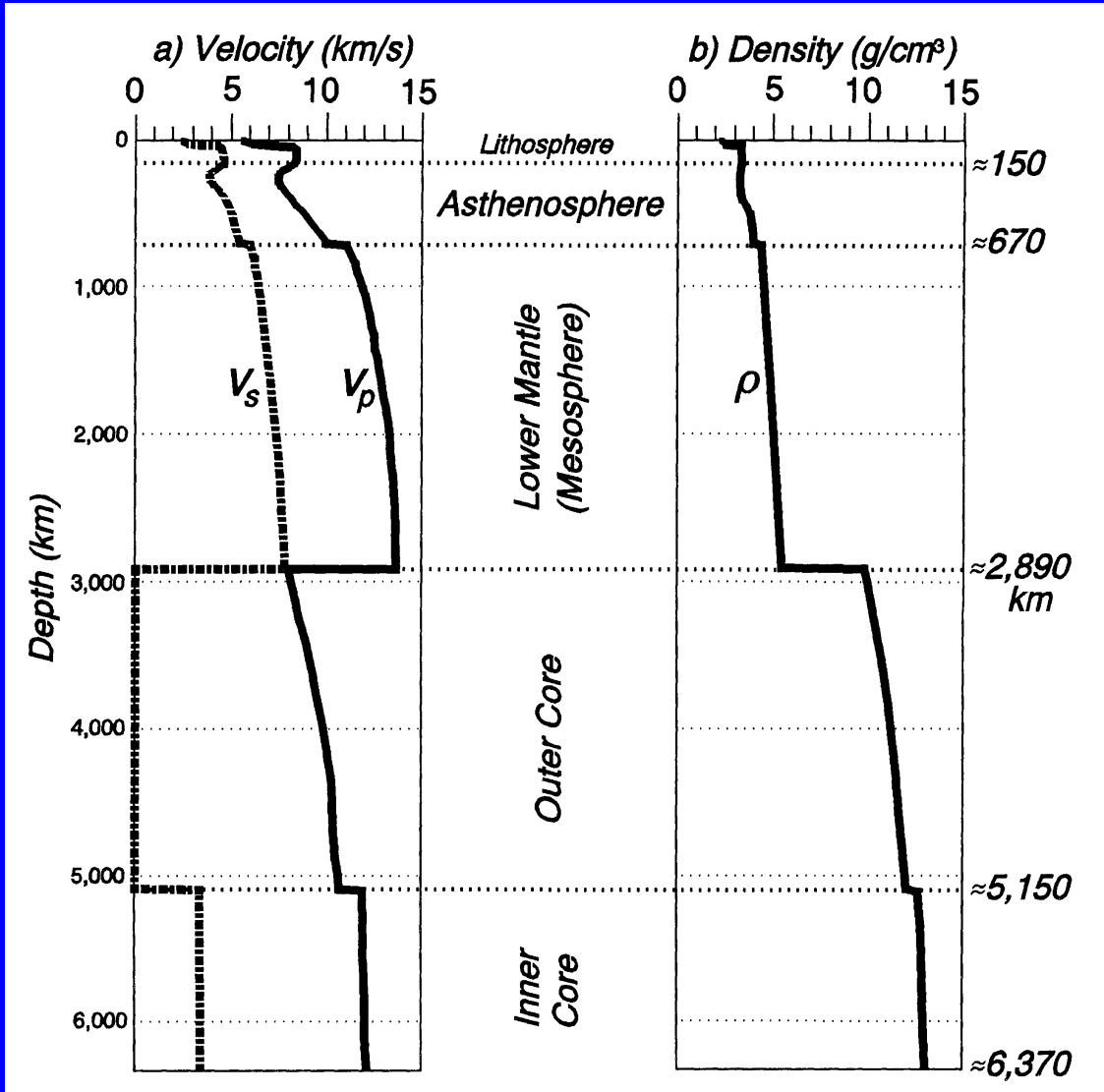

kvízové otázky:

Ako sa volá diskontinuita medzi plášťom a vonkajším jadrom?

A medzi vnútorným a vonkajším jadrom?

nepriame metódy určovania hustôt

PREM model rozvrstvenia zemského telesa (zo seizmológie):

rýchlosť **hustota**

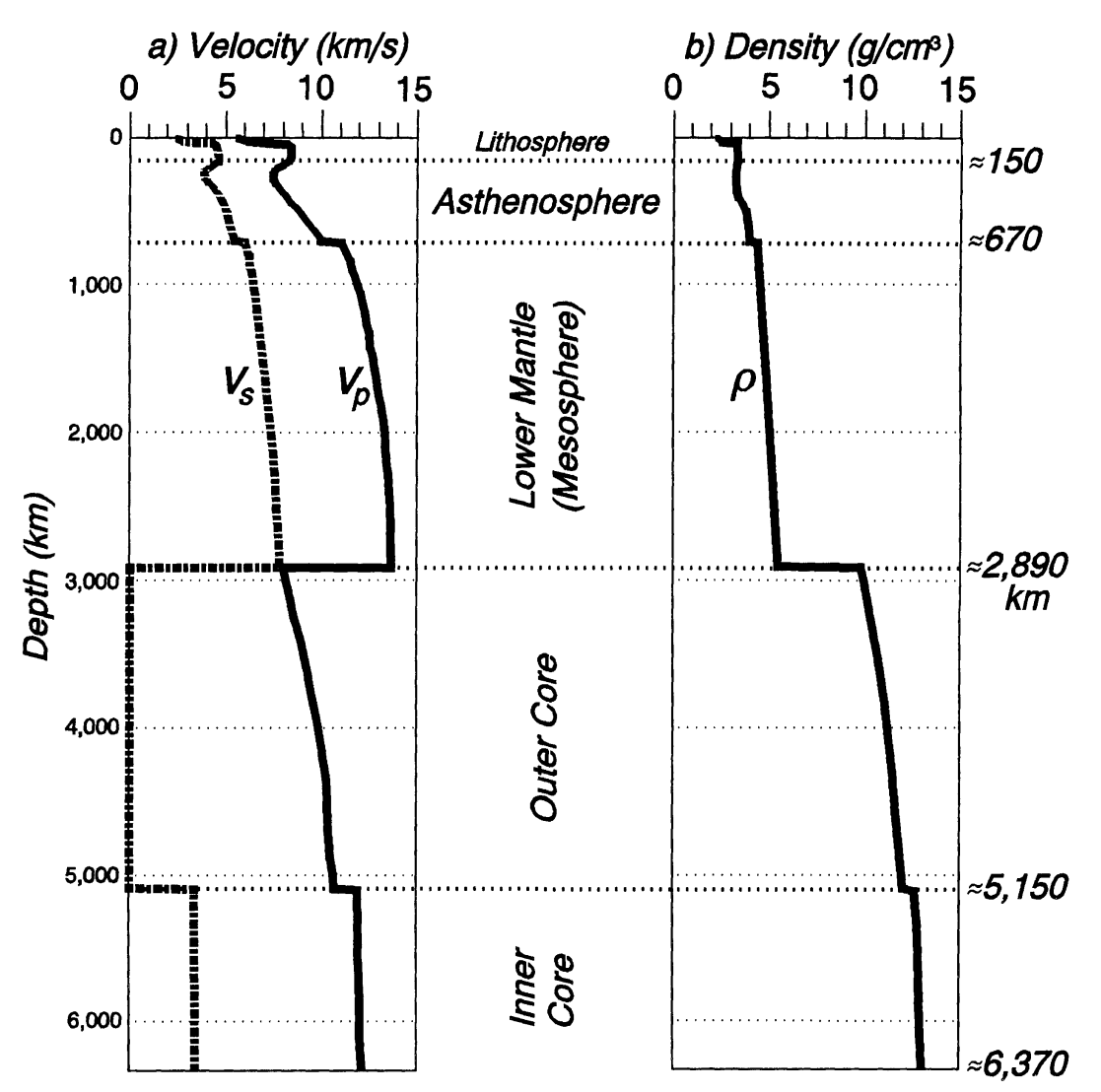

Ako sa volá diskontinuita medzi plášťom a vonkajším jadrom? Gutenberg-Wiechert

A medzi vnútorným a vonkajším jadrom? Lehmann-Bullen

nepriame metódy určovania hustôt

gravimetrické modelovanie:

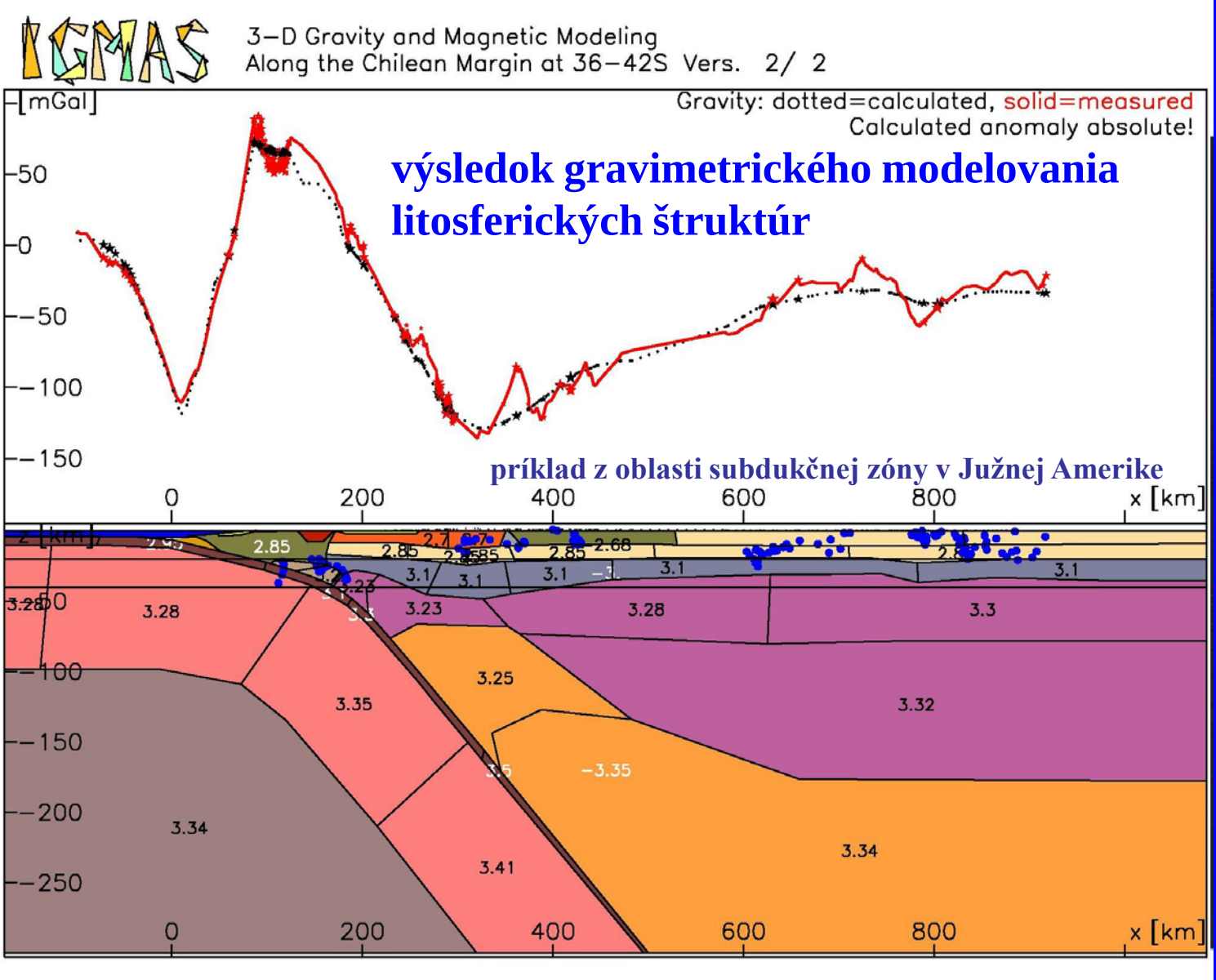

výsledok gravimetrického modelovania litosferických štruktúr

príklad z oblasti subdukčnej zóny v Južnej Amerike

nepriame metódy určovania hustôt

vrtná gravimetria

relatívny gravimeter
(v špeciálnom prevedení)
je spúšťaný pozdĺž vrtu a
z rozdielov Δg na úsekoch
Δz je možné odhadnúť
hustotu vrstvy

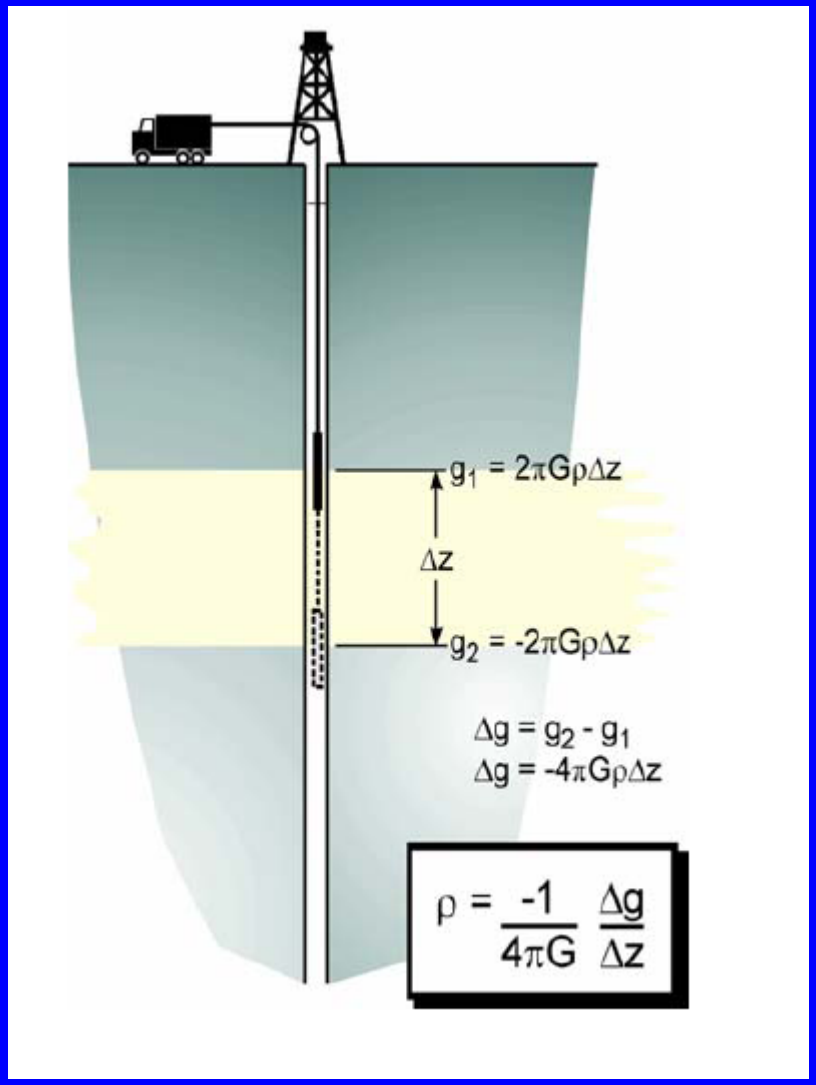

priame (laboratórne) metódy určovania hustôt

<u>váženie vzoriek + denzintometer</u>

a) určenie objemovej hustoty ρ_o pomocou dvojitého váženia,

b) určenie objemovej hustoty ρ_o pomocou denzitometra,

c) určenie mineralogickej hustoty ρ_m pomocou dvojitého váženia,

d) určenie mineralogickej hustoty ρ_m pyknometricky (tzv. trojité váženie)

e) originálny spôsob určenia mineralogickej hustoty od doc. Dydu – zmenou hustoty kvapaliny (dá sa relatívne dobre regulovať) a pozorovaním vznášania sa vzorky minerálu v nej.

priame (laboratórne) metódy určovania hustôt

a) dvojité váženie (určenie objemovej hustoty):

a) Vzorka sa vysuší v peci (hmotnosť vzorky: 100 až 500 g).

b) Vzorka sa zváži najprv na vzduchu (m) a potom ponorená v kvapaline (voda) (m').

c) Objemová hustota sa potom určí podľa vzťahu (kde ρ_k je hustota kvapaliny - vody):

$$\rho_o = \frac{m}{m - m'} \rho_k$$

odvodenie

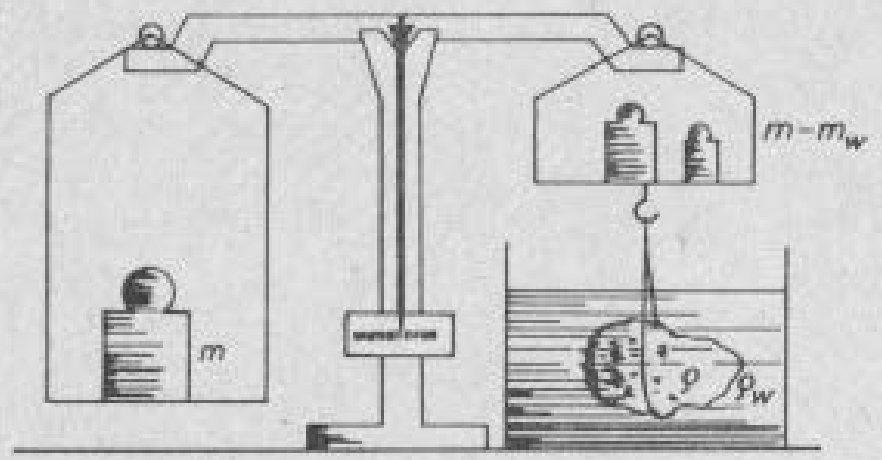

Abb. 2.54. Dichtebestimmung mit der hydrostatischen Waage

a) dvojité váženie (určenie objemovej hustoty):

V prípade pórovitej vzorky je postup trošku zložitejší:

a) Vzorka sa vysuší v peci a pokryje sa vrstvičkou parafínu alebo laku.

b) Vzorka sa zváži najprv na vzduchu – bez parafínovej vrstvičky (m) a s ňou (m_p) a až potom ponorená (zaparafínovaná) v kvapaline (voda) (m_p').

c) Objemová hustota sa potom určí podľa vzťahu (kde k je konštanta na korekciu parafínovej vrstvičky):

$$\rho_o = \frac{m}{m - m'_p - k\left(m_p - m\right)}\rho_k$$

bez odvodenia

b) odhad hustoty pomocou denzitometra:

a) Vzorka sa zavesí na rameno denzitometra a vykompenzuje sa závažím (aby ukazovala šípka na nulu).
b) Vzorka sa ponorí do vody a šípka ukáže na hodnotu hustoty.

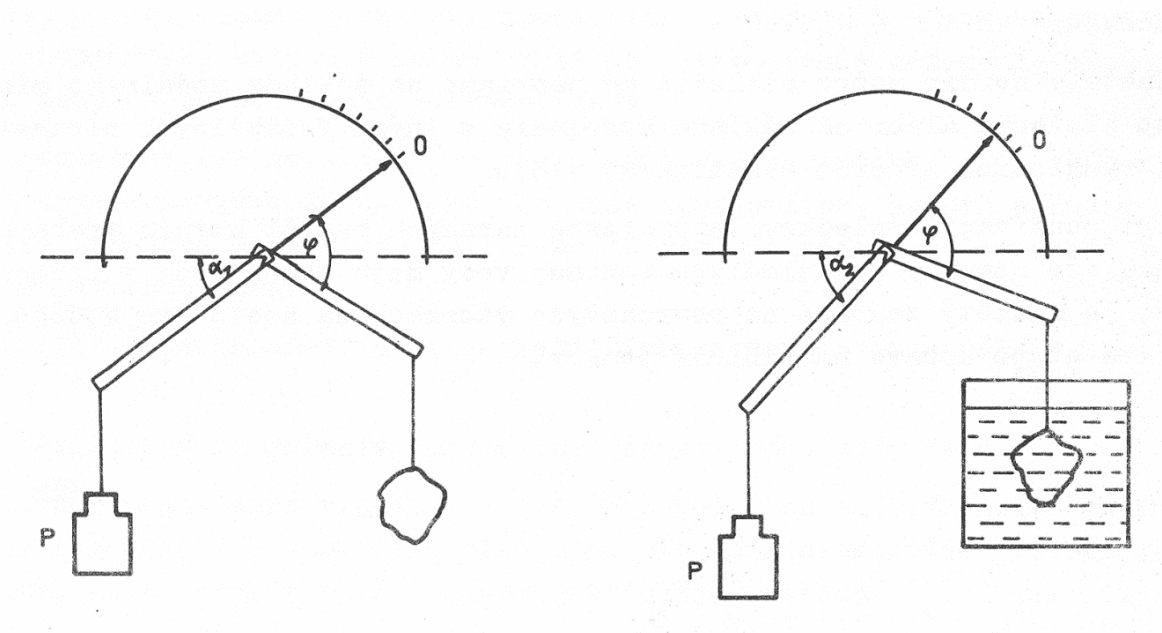

Obr. 2.25: Určovanie hustôt denzitometrom

$$\alpha_2 = \operatorname{arctg} \frac{\operatorname{ctg}(\varphi) + \rho_o \operatorname{ctg}(\alpha_1)}{\rho_o - 1}$$

odvodenie

priame (laboratórne) metódy určovania hustôt

c) dvojité váženie (určenie mineralogickej hustoty):

a) Vzorka sa naopak nasycuje kvapalinou (aby prenikla do všetkých pórov), nehodí sa na to voda ale nejaká prchavá látka (napr. toluén).

b) Vzorka sa zváži najprv na vzduchu (m) a potom ponorená a nasýtená v danej kvapaline (m_k).

c) Mineralogická vá hustota sa potom určí podľa vzťahu (kde ρ_k je hustota kvapaliny - vody):

$$\rho_m = \frac{m}{m - m_k} \rho_k$$

priame (laboratórne) metódy určovania hustôt

d) určenie mineralogickej hustoty pyknometricky:

a) Vzorka sa rozdrví na prášok a vysuší sa.

b) Najprv sa zváži čistý pyknometer (špeciálna sklenená nádobka) (m_1), potom s práškom naplneným asi do tretiny (m_2) a na záver s kvapalinou aj s práškom (m_3). Je potrebné vedieť aj hmotnosť pyknometra s kvapalinou bez prášku (M).

$$\rho_m = \frac{m_2 - m_1}{m_3 - M - m_1 - m_2} \rho_k$$

priame (laboratórne) metódy určovania hustôt

usporiadanie lab. metód podľa presnosti:

najmenej presné – určenie hustoty denzitometrom (ale najrýchlejšie)

metóda dvojitého váženia – stredne presná

najpresnejšia - pyknometrická metóda (tiež nazývaná ako trojité váženie), ale najpomalšia.

Všetky tieto laboratórne metódy dokážu určiť hustoty s presnosťou menej ako $\pm 0.02\ g \cdot cm^{-3}$ (pyknometricky až na úrovni $\pm 0.01\ g \cdot cm^{-3}$)

hustoty jednotlivých fáz

- **plynná fáza** (najmä vzduch, ale aj uhlovodíkové plyny)
- **kvapalná fáza** (najmä voda, ale aj ropa)
- **tvrdá (pevná) fáza** (minerály)
- plazmatické skupenstvo sa v prípade minerálov a hornín nevyskytuje

hustoty jednotlivých fáz

plynná fáza

Dôležité : Hustota závisí v tomto prípade od teploty a tlaku!

Pri tzv. „izbových podmienkach“, t.j. 20°C a 0.1 MPa sa rovná hustota vzduchu 0.0012 $g \cdot cm^{-3}$.
Pri mnohých výpočtoch ju považujeme za nulovú.

Pri uhľovodíkových plynoch sa pohybuje v intervale:
od 0.000715 $g \cdot cm^{-3}$ (metán) do 0.00317 $g \cdot cm^{-3}$ (pentán).
Často sa však uvažuje blízka vzduchu, čiže nulová.

hustoty jednotlivých fáz

kvapalná fáza

Opäť - hodnota hustoty závisí od teploty a tlaku (!)

Pri tzv. „izbových podmienkach“, t.j. 20°C a 0.1 MPa závisí hustota prírodnej pórovej vody od jej mineralizácie a mení sa: od 1.010 $g \cdot cm^{-3}$ (sladká) do 1.240 $g \cdot cm^{-3}$ (silný soľný roztok).

Pri sladkej vode sa pri výpočtoch uvažuje hodnota 1.0 $g \cdot cm^{-3}$, Pri slanej morskej vode to je hodnota 1.03 $g \cdot cm^{-3}$.

Hustota ropy závisí značne od jej chemického zloženia a Pohybuje sa v intervale od 0.61 (ľahké) po 1.05 $g \cdot cm^{-3}$ (ťažké). V priemere sa často berie ako hodnota 0.9 $g \cdot cm^{-3}$.

hustoty jednotlivých fáz

tvrdá (pevná) fáza = minerály

V priemere sa pohybuje ρ_m v intervale od 1.0 po 6.0 $g \cdot cm^{-3}$.
- v skutočnosti od 0.92 (ľad) po 22.59 $g \cdot cm^{-3}$ (čisté Os).

Platí, že hustota minerálov závisí od dvoch skutočností:

1) od koncentrácie atómov s vyššou pomernou atómovou hmotnosťou a nižším atómovým polomerom (prevažne pri rudných mineráloch)
2) od usporiadania – iónových pomolerov, valencie, typu väzby, mriežky; inými slovami od kryštalografickej sústavy (prevažne pri horninotvorných mineráloch)

Príklady:

uhlík – grafit (2.2, hexagonálna) vs. diamant (3.5, kubická)

$CaCO_3$ – aragonit (2.9, rombická) vs. kalcit (2.7, trigonálna)

hustoty jednotlivých fáz

tvrdá (pevná) fáza = minerály

V priemere sa pohybuje ρ_m v intervale od 1.0 po 6.0 $g \cdot cm^{-3}$.

- v skutočnosti od 0.98 (ľad) po 22.59 $g \cdot cm^{-3}$ (čisté osmium).

Podľa hustoty delíme minerály na:

a) husté ($\rho_m > 4\ g \cdot cm^{-3}$)
(Se. Te, drahé kovy – Au, Ag, Cu, sulfidy – pyrit, pyrotín, galenit oxidy a hydroxidy – napr. hematit; zirkón, monazit, ceruzit, barit)

b) so strednou hustotou ($\rho_m \cong 2.5$ až $4\ g \cdot cm^{-3}$)
(väčšina minerálov)

c) s malou hustotou ($\rho_m < 2.5\ g \cdot cm^{-3}$)
(grafit, síra, opál, silikáty, karbonáty, chloridy – halit, sylvín)

hustoty hornín (prirodzené)

magmatické horniny

- vo všeobecnosti patria medzi horniny s vyššou hustotou,
- hustota stúpa lineárne s bázicitou (zvyšovaním koncentrácie Fe-Mg minerálov a s poklesom koncentrácie SiO_2),
- plutonické horniny majú vo väčšine prípadov vyššiu hustotu v porovnaní s ich extruzívnymi ekvivalentami,
- pri rudných horninách stúpa hustota spolu so zvyšovaním koncentrácie rudných kovov, ich sulfidov a oxidov,

hustoty hornín (prirodzené)

magmatické horniny

Plutonické magmatické horniny:

syenit (2.6), granit (2.65), granodiorit (2.7), diorit (2.9), gabro (3.0), anortozit (), peridotit (3.4)

Extruzívne magmatické horniny:

trachyt (), ryolit (2.5), andezit (2.6), dacit (), bazalt (3.0)

Pozn.: Zaujímavosťou je pemza – ktorá má niekedy objemovú hustotu (suchej vzorky) menšiu ako 1 $g \cdot cm^{-3}$ (vďaka jej pórovitosti) a tým je schopná aj plávať na vode.

hustoty hornín (prirodzené)

sedimentárne horniny

- vo všeobecnosti patria medzi horniny s nižšou hustotou,
- hustota stúpa s vekom a hĺbkou, v sedimentárnych panvách dochádza v dôsledku vyššieho tlaku ku nasledujúcim fenoménom:
  a) premeny v usporiadaní a uložení zŕn,
  b) vypudzovanie vody, obsiahnutej v zrnách,
  c) deformácia a drtenie zŕn,
  d) rekryštalizácia minerálov do kompaktnejších sústav.
- priemerný rozsah: 2.0 - 2.6 $g \cdot cm^{-3}$)

sedimentárne horniny

- dôležitý je nárast hustoty s hĺbkou

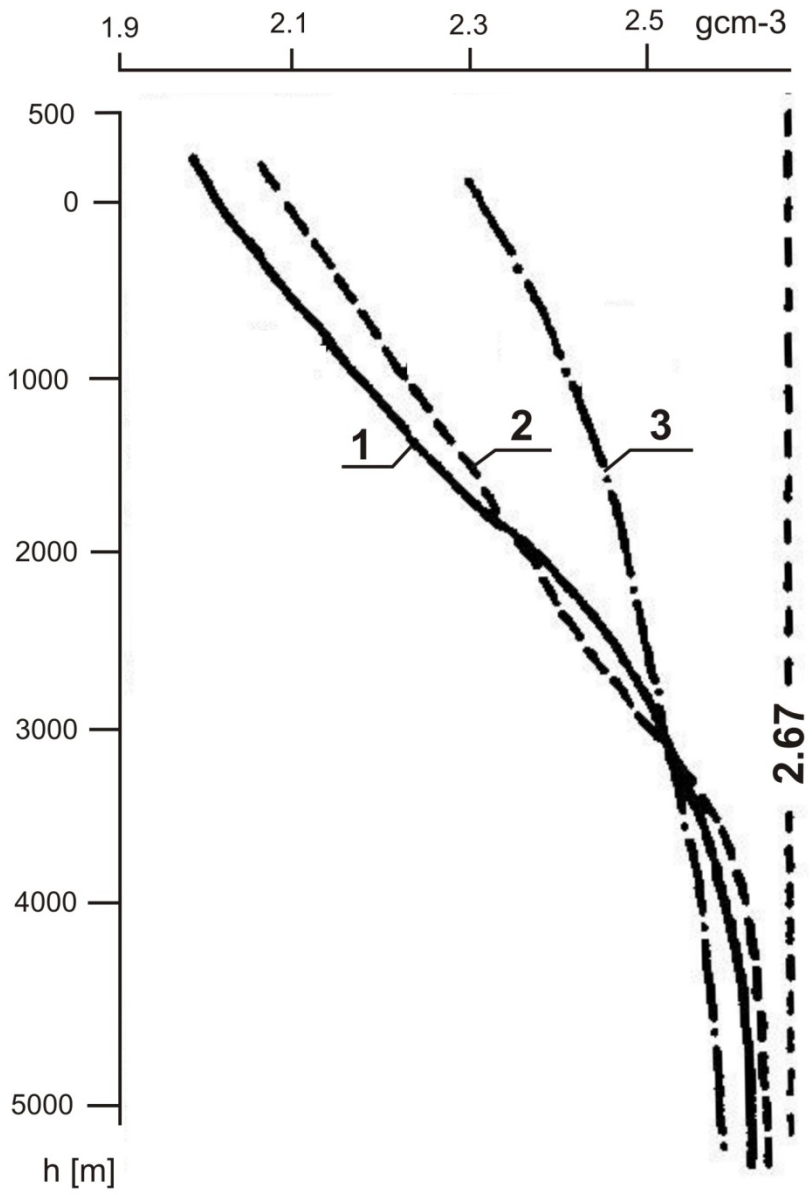

Obr. 3. Závislosť prirodzených hustôt na hĺbke panví. Vysvetlivky: 1 - viedenská panva, 2 - dunajská panva, 3 - Východoslovenská nížina (Šefara et al., 1987)

hustoty hornín (prirodzené)

sedimentárne horniny

Príklady:

hliny (2.0 – 2.2), íly (1.9), pieskovce (2.3), zlepence (2.4), aleurity (2.5), vápence (2.6), anhydrit (2.8), fulorit (3.0)

druhy uhlia: rašelina (0.8), hnedé uhlie (1.0), čierne uhlie (1.3), antracit (1.5)

Pozn.: Pri sedimentárnych horninách sa hustota veľmi mení pri suchej a vodou nasýtenej vzorke. Pre účely modelovania v gravimetrii používame výlučne hodnoty vodou nasýtených vzoriek.
Zaujímavé sú vlastnosti ílovitých hornín – v dôsledku zmršťovania ílov môže dôjsť ku poklesu hustoty až o 0.2 $g \cdot cm^{-3}$.

hustoty hornín (prirodzené)

metamorfované horniny

Príklady: kvarcit (2.6), fylit (2.75), mramor (2.8), serpentinit (2.8), chloritická bridlica (2.9), amfibolit (3.0)

- patria medzi horniny so strednou až vyššou hustotou,
- hustota je silne závislá od typu metamorfózy: pri kompakcii, prínose bázickejšej magmy a vzniku skarnov hustota stúpa, pri granitizáciia a prínose kyslej magmy klesá (aj pri serpetinizácii),

hustoty hornín (prirodzené)

metamorfované horniny

- zvetrávanie môže viesť u magmatických hornín ku poklesu až -0.05 $g \cdot cm^{-3}$.

- známy prípad poklesu hustoty je serpentinizácia ultrabázik - znižuje sa ich hustota so zvýšením serpentinizácie (olivín: 4.0 $\rightarrow$ serpentín: 2.6 $g \cdot cm^{-3}$)

- tektonicky postihnuté zóny vykazujú zníženú hustotu oproti svojmu okoliu (v dôsledku drtenia a hydrotermálnych premien).

hustoty hornín (prirodzené)

metamorfované horniny - granitizácia

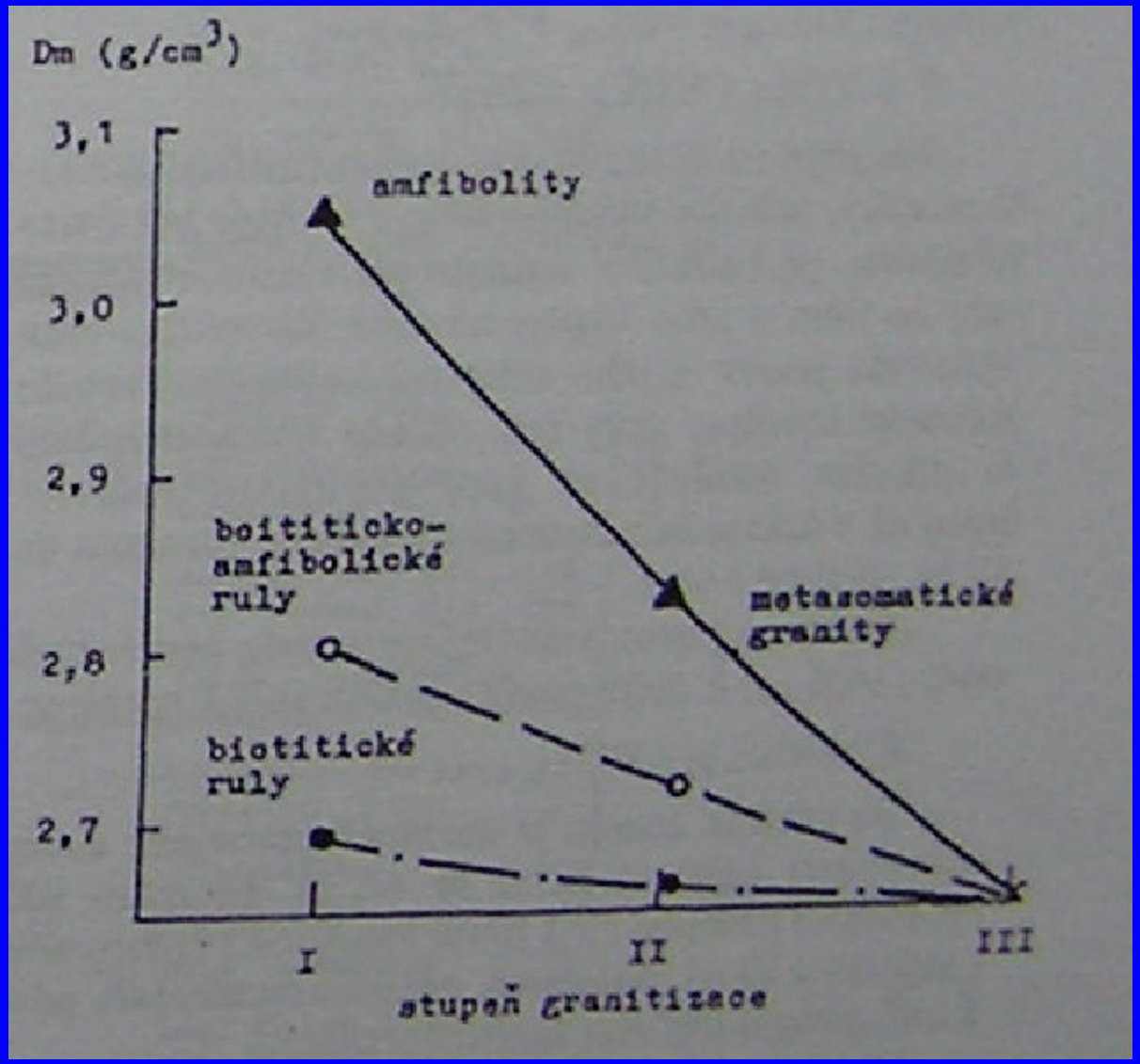

hustoty hornín, tabuľka príkladov

ktoré by sme mali (ako geofyzici) vedieť spamäti?

granit, bazalt, fylit, eklogit, pieskovec, vápenec, dolomit, nafta, uhlie, siderit, magnetit,...

Horniny a nerastné suroviny	Interval hustôt [g.cm^{-3}]	Stredná hustota [g.cm^{-3}]	Horniny a nerastné suroviny	Interval hustôt [g.cm^{-3}]	Stredná hustota [g.cm^{-3}]
Vyvrelé horniny					
ryolit	2,36-2.70	2,52	diorit	2,72-2,99	2,86
andezit	2.40-2,80	-	diabáz	2,60-3,20	2,91
granit	2,50-2,81	2,61	bazalt	2,70-3,30	2,99
granodiorit	2,67-2,79	2,73	gabro	2,70-3,50	3,03
porfýr	2,60-2,89	2,74	pyroxenit	2,93-3,34	3,17
Metamorfované horniny					
kvarcit	2,50-2,70	2,60	serpentinit	2,40-3,10	2,78
fylit	2,68-2,80	2,76	chlor.bridl.	2,75-2,98	2,87
mramor	2,60-2,90	2,77	amfibolit	2,90-3,04	2,96
krem.bridl.	2,63-2,91	-	eklogit	3,20-3,54	3,37
Sedimentárne horniny					
vodou nasýtená vzorka			*suchá vzorka*		
aluvium	1,96-2,00	1.98		1,50-1,60	1.54
hlina	1,63-2,50	2,21		1,30-2,24	1,70
piesok	1,70-2,30	2,00		1,40-1,80	1,60
íl	1,80-2,20	1,93		1,20-1,80	1,43
pieskovec	1,61-2,76	2,35		1,60-2,68	2,24
vápenec	1,93-2,90	2,55		1,74-2,76	2,11
dolomit	2,23-2,90	2,70		2,04-2,54	2,30
Nerudné minerály a niektoré nerastné suroviny					
nafta	0,60-0,90	-	kamenná soľ	2,10-2,60	2,22
lignit	1,10-1,25	1,19	kaolinit	2,20-2,63	2,53
hnedé uhlie	1,20-1,50	1,32	kremeň	2,50-2,70	2,65
antracit	1,34-1,80	1,50	biotit	2,70-3,20	2,92
grafit	1,90-2,30	2,15	magnezit	2,90-3,12	3,03
Rudné minerály					
siderit	3,70-3,90	3,83	sfalerit	3,50-4,00	3,75
ilmenit	4,30-5,00	4,67	chalkopyrit	4,10-4,30	4,20
magnetit	4,90-5,20	5,12	pyrit	4,90-5,20	5.00
hematit	4,90-5,30	5,18	argentit	7,20-7,36	7,25
kasiterit	6,80-7,10	6,92	galenit	7,40-7,60	7,50

Príklad: tabuľka zo správy Husák a kol. (1991)

HUSTOTY LITOSTRATIGRAFICKÝCH SÚBOROV V OBLASTI ŠTIAVNICKÝCH VRCHOV A POHRONSKÉHO INOVCA

Tab.č.9

Litostratigrafické súbory	n	Do (gcm^{-3})		Dm (gcm^{-3})		p (%)		Dp (gcm^{-3})	
		$\bar{x}$	ds	$\bar{x}$	ds	$\bar{x}$	ds	$\bar{x}$	ds
1. Spodná stratovulk. stavba	2226	2,37	0,28	2,67	0,09	11,11	9,70	2,48	0,19
2. Tanádsky intruz.kompl.	709	2,61	0,10	2,70	0,05	3,22	3,16	2,64	0,07
3. Vulkanicko-sediment. komplex spod.bádenu	124	2,11	0,27	2,62	0,08	19,28	9,88	2,30	0,19
4. Sebechlebská formácia	24	1,89	0,31	2,57	0,09	26,33	11,94	2,15	0,20
5. Hodrušsko-štiavnický intruzívny komplex	1002	2,63	0,08	2,69	0,06	2,14	2,21	2,65	0,07
6. Červenostudn.súvrst.	43	2,16	0,27	2,68	0,07	19,49	9,78	2,36	0,20
7. Studenská formácia	326	2,37	0,23	2,65	0,09	10,67	8,15	2,48	0,16
8. Intruz.kompl.Baniska	116	2,59	0,10	2,67	0,06	2,87	2,97	2,63	0,08
9. Intruz.kompl.Zlatna	289	2,63	0,08	2,69	0,06	2,09	2,08	2,65	0,06
10. Hlinícke ryolity	94	2,32	0,23	2,59	0,10	10,51	6,83	2,43	0,17
11. Vrchná stratovul.stav.	68	2,20	0,28	2,73	0,06	19,75	9,32	2,40	0,19
12. Ladzianské súvrstvie	7	1,47	0,16	2,43	0,06	39,35	6,12	1,86	0,10
13. Badánská formácia	21	2,24	0,42	2,54	0,05	11,93	15,60	2,36	0,27
14. Drastvická formácia	46	2,24	0,25	2,73	0,06	17,93	9,40	2,42	0,15
15. Breznický komplex	19	2,04	0,30	2,57	0,09	21,22	9,96	2,25	0,20
16. Inovecká formácia	60	2,37	0,33	2,65	0,08	11,12	11,68	2,48	0,24
17. Jastrabská formácia	32	2,20	0,32	2,58	0,09	13,73	12,53	2,34	0,22
18. Alkalické bazalty a bazanity	7	2,78	0,13	2,81	0,11	1,30	0,91	2,79	0,10
19. Sedimenty Žiars.kotl.	11	1,78	0,17	2,64	0,10	32,60	5,28	2,11	0,12
20. Pliocén	6	2,10	0,54	2,64	0,10	21,03	17,51	2,31	0,37
Predneogénne podložie									
1. Paleogén	46	2,58	0,20	2,72	0,06	5,00	7,06	2,63	0,16
2. Mezozoikum	747	2,71	0,10	2,76	0,08	1,89	2,06	2,73	0,09
3. Mladšie paleozoikum	941	2,67	0,08	2,72	0,07	1,65	1,63	2,69	0,09
4. Kryštalinikum	227	2,68	0,08	2,72	0,07	1,30	1,13	2,69	0,08

Zaujímavosť – hustoty rôznych druhov látok:

asfalt	1.3
azbest	2.1 – 2.8
bakelit	1.3
betón	2.3 – 2.4
brondz	7.8 – 8.8
celuloid	1.4
tehla	1.8 – 2.4
cín	7.31
cukor	1.6
diamant	3.5
drevo (dub)	0.63 – 0.72
drevo (jaseň)	0.56 – 0.64
drevo (jedľa)	0.48 – 0.56
drevo (mahag)	0.7
dural	2.8
grafit (tuha)	2.1
guma	0.96 – 1.30
hliník	2.7
horčík	1.74
kaolín	2.2
keramika	2.0 – 3.0
korok	0.15 – 0.2
kosti	1.7 – 2.0
krieda	1.8 – 2.6
koža	0.85 – 1.0
ľudské telo po nadýchnutí	0.945
ľudské telo priemer	0.985
ľudské telo po vydýchnutí	1.025
meď	8.96
mosadz	8.40 – 8.75
nikel	8.9
nylón, polyamid	1.1
oceľ	7.85

Zaujímavosť – hustoty rôznych druhov látok:

zdroj:
http://www.converter.cz/tabulky/hustota-pevne.htm

olovo	11.34
papier	0.7 – 1.1
parafín	0.87 – 0.93
platina	21.45
plexisklo	1.18
porcelán	2.1 – 2.4
PVC	1.2 – 1.5
sklo	2.4 – 2.8
striebro	10.5
soľ kuchynská	2.16
teflón	2.1 – 2.3
titán	4.54
uhlík	2.25
vosk	0.95 – 0.98
wolfrám	19.3
zinok	7.14
zlato	19.32
železo	7.87

pórovitosť

pórovitosť:

objem v hornine, ktorý je zaplnený kvapalnou a plynnou fázou

$$\phi = (V_{pl} + V_{kv}) / (V_{tv} + V_{kv} + V_{pl})$$

koeficient pórovitosti:

$$k_p = (V_{pl} + V_{kv}) / / (V_{tv} + V_{kv} + V_{pl}) \cdot 100 \ [\%]$$

póry (podľa vzniku):

- primárne (pri vzniku horniny),
  magmatické – pri tuhnutí magmy
  sedimentárne – priestor medzi granulami (úlomkami)
  metamorfované – medzikryštalické priestory
- sekundárne (neskôr vzniknuté)
  pri zvetrávaní, biochemických a biologických procesoch, tektonických procesoch, rekryštalizácii, ...

pórovitosť

póry (podľa rozmerov):

určuje tzv. efektívny (stredný) priemer d_{ef},
podľa veľkosti d_{ef} delíme póry na:

1. hrubé nadkapilárne póry ($d_{ef}>10^{-1}$ mm)
   (hrubozrnné sedimenty, kavernózne karbonáty)
2. kapilárne póry ($d_{ef}\approx10^{-4}$ - 10^{-1} mm)
   (jemnozrnné sedimenty, stmelené horniny)

póry kategórie 1 + 2 nazývame ako megapóry, v nich sa pórová voda pohybuje samovoľne

3. tenké subkapilárne póry ($d_{ef}\approx10^{-6}$ - 10^{-4} mm)
   (prírodné adsorbenty, íly, dolomity, tufy)
   pórová voda sa takmer nehýbe
4. malé mikropóry ($d_{ef}<10^{-6}$ mm)
   (íly - zeolity)
   pórová voda pevne naviazaná na štruktúru horniny

pórovitosť

póry (podľa komunikácie):
prepojené (odkryté) a neprepojené (zakryté),
pri odkrytých póroch sa ešte hovorí o tzv. účinnej a retenčnej pórovitosti

pozn.: v tejto súvislosti je dôležité spomenúť dva dôležité pojmy:

tzv. efektívna pórovitosť: popisuje maximálny objem pórov, v ktorých sa nachádza (môže nachádzať) voľná kvapalná fáza; rozlišuje sa prietoková a odtoková efektívna pórovitosť,

tzv. dynamická pórovitosť: popisuje objem pórov, v ktorých sa nachádza pohybujúca sa kvapalná fáza (pod vplyvom zmeny tlaku)

metódy určovania pórovitostí

výpočtom

z určených hustôt (objemovej a mineralogickej) (podľa vzťahu: $\phi = 1 - \rho_o / \rho_m$)

meraním
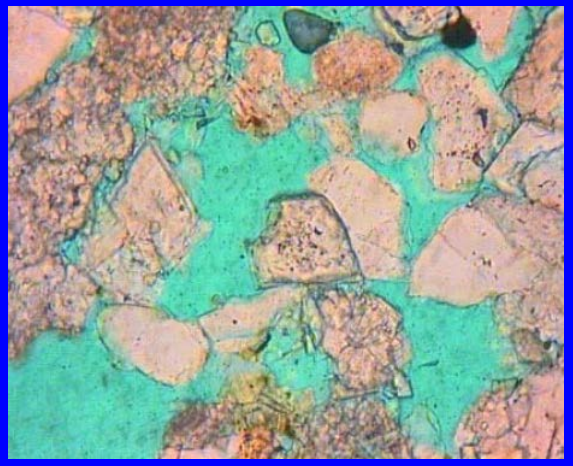
- optickým spôsobom (z výbrusov)
- vtláčaním vody alebo ortute (vodná a ortuťná porometria)